

**Manuál kódování tištěných sdělení o primární  
prevenci rizikového chování a tématech s nimi  
spojených:  
aplikace pro kódování časopisů zaměřených na  
závislostní chování (adiktologie)**

**Autorka:**

Lenka Vavrinčíková

Roman Gabrhelík

Michal Miovský

©Klinika adiktologie, 1. Lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecné  
fakultní nemocnice Praha.

Praha 2012.

Klinika adiktologie 1. LF UK v Praze a VFN v Praze



Klinika adiktologie

**Text vznikl díky finanční podpoře:**

Projektu Tvorba systému modulárního vzdělávání v oblasti prevence sociálně patologických jevů  
pro pedagogické a poradenské pracovníky škol a školských zařízení na celostátní úrovni CZ.1.07/1.3.00/08.0205  
ESF OP VK.



EVROPSKÁ UNIE



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,  
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání  
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

## Obsah

Úvod .....	4
Přehled kódovaných proměnných s příklady .....	6
Popis zaškolení kódujících .....	24
Test reliability .....	25
Závěr .....	26
Literatura.....	27

## Úvod

Koncept primární prevence se v ČR dynamicky mění. Můžeme konstatovat, že primární prevence rizikového chování se v posledních letech spíše stabilizuje, pořád ale představuje nehomogenní soubor přístupů a intervencí. Tištěné periodika, na kódování kterých se náš manuál zaměřuje, mají potenciál rozvíjet a profesionalizovat oblast primární prevence rizikového chování a spoluvytvářet platformu na sdílení zkušeností a příkladů dobré praxe.

Pojem rizikové chování, který nahradil původní pojem sociálně-patologické jevy, je možné vymezit jako chování, v jehož důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních a výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost (Miovský, Zapletalová, 2006). Nejčastěji do konceptu rizikového chování řadíme: záškoláctví, šikanu a projevy agrese, závislostní chování (adiktologii – užívání návykových látek, nelátkové závislosti), rasismus a xenofobii, sekty a kulty, sexuální rizikové chování a kriminální jednání. K dalším typům rizikového chování patří: syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, spektrum poruch příjmu potravy, stejně i extrémně rizikové sporty a rizikové chování v dopravě. Za prevenci rizikového chování považujeme jakékoliv typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních a sociálních intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících jeho další progresi, zmírňujících již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky (Miovský et al, 2010). Za specifickou prevencí rizikového chování považujeme takové aktivity a programy, které jsou zaměřeny na některou z konkrétních forem rizikového chování.

Chci poděkovat kolegům z Kliniky adiktologie, autorům publikace „Manuál kódování mediálních sdělení o návykových látkách a tématech s nimi spojených“ (Praha 2009), celému týmu projektu GAČR „Vývoj kódovacího systému pro sociálně-psychologickou kvantitativní obsahovou analýzu mediálních sdělení a možnosti kombinace s metodami kvalitativními“, který pracoval ve složení Vendula Běláčková, Hana Brachová, Štěpán David, Hana Fidesová, Kateřina Grohmannová, Michal Miovský, Petr Novák, Vojtěch Sivek, Jaroslav Šejvl a Lenka Šťastná. Podařilo se jim vytvořit a ověřit jedinečný přístup pro provádění obsahové analýzy mediálních zpráv v oblasti návykových látek a s nimi spojených témat. Tento nástroj dokáže postihnout hlavní témata související s návykovými látkami a umožňuje sofistikovanou aplikaci i na tištěné sdělení a efektivní kódování časopisů, čeho důkazem je i zpracování předkládaného textu.

Při psaní uživatelské příručky, jsme vycházeli z teze, že masmédiá obecně spoluvytvářejí různé sociální reprezentace reality. Tyto reprezentace mají velký vliv na vnímání a interpretaci světa a na

změnu postojů různých skupin příjemců masové komunikace. Média jsou vnímána jako zdroj moci či vlivu nad příjemci informací; prostorem pro sdílení událostí; místem pro interpretaci sociální reality; prostorem, kde jsou konstruovány a vyjadřovány změny v hodnotách a normách společnosti (Jirák, Kópplová, 2007). Pomocí zprostředkované reality vytváří příjemci různé významy, které se mohou stát obecně sdílenými. Příjemci si vytvářejí obraz reality ne podle vlastního poznávání, ale podle dojmu, který získávají z médií (DeFleur, Ballová-Rokeachová, 1996). Média také zprostředkovávají významy daných skutečností tím, že předkládají určitá schémata. Pokud média nabízejí významy a skutečnosti v často se opakujících, podobných souvislostech, mohou se podílet na vytváření zvláštního typu schématu – stereotypu, tedy přisuzování charakteristiky jedinci na základě jednoho charakteristického rysu (Výrost, Slaměník, 1997). Právě problematika návykových látek je z hlediska mediálních zpráv výrazně kontroverzní, spojovaná s odlišnými postoji a různými motivy.

Vzhledem k povaze zkoumaných dat byla pro analýzu zvolena metoda kvantitativní obsahové analýzy. Tradiční kvalitativní obsahová analýza je nejpoužívanější metodou kvalitativního výzkumu. Počátky používání kvantitativní obsahové analýzy mediálních sdělení spadají do prvních desetiletí dvacátého století (McQuail, 1999). Podstatou kvantitativní obsahové analýzy je zkoumání mediálních obsahů podle výskytu přesně vymezených znaků, kvantifikace těchto znaků, což umožňuje zpracování velkého množství obsahů.

## Přehled kódovaných proměnných s příklady

Originální kódovací systém tvoří tři druhy proměnných: (i) identifikační proměnné, (ii) proměnné informující o obsahu tištěných sdělení a (iii) proměnné týkající se způsobu zpracování informací. Jednotlivé proměnné jsou řazeny za sebou tak, aby v tomto pořadí mohly být kódovány pro databázi. U každé z nich je proveden popis a vysvětlení obsahu proměnné. Spolu s příkladem je pak uvedeno, jakých hodnot proměnná může nabývat.

### 1. Název, rok vydání, číslo a počet stran

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Název časopisu	Text	(např. Prevence)	Viz. název proměnné
Rok vydání	číslice	(např. 2011)	Viz. název proměnné
Číslo	číslice	(např. 2)	Viz. název proměnné
Počet stran celkem	číslice	(např. 68)	Viz. název proměnné

Cílem je jednoznačně identifikovat médium dle názvu, ročníku, čísla. Zajímá nás také počet stran hodnoceného média.

Název časopisu je uváděn jako text, např.: *Čistý deň*.

Rok vydání je vztažen výhradně k letopočtu, tj. ve formátu např.: *2011*. Záměrně nesledujeme ročník, neboť tento údaj znesnadňuje rychlou orientaci a zvyšuje pravděpodobnost chybovosti.

Číslo časopisu vyjadřuje, o kolikáté v pořadí se jedná číslo ve sledovaném roce. Píšeme jako číslici, např.: *3*.

Počet stran vypovídá o rozsahu sledovaného časopisu, např.: *40*.

### 2. ISSN časopisu (International Standard Serial Number)

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
ISSN časopisu (International Standard Serial Number)	Kód	0	ne
		1	ano

ISSN (International Standard Serial Number) je identifikační proměnná, která umožňuje jednoznačně odlišit názvy periodik vydávaných kdekoliv na světě.

Jde o osmimístný číselný kód, který se používá jako identifikační kód pro potřebu počítačového zpracování, vyhledávání a přenos dat. Záznamy ISSN jsou uloženy v mezinárodním Registru ISSN<sup>1</sup>.

Hodnotu proměnné stanovíme tak, že nejprve zjistíme přítomnost či nepřítomnost odkazu, který by mohl být umístěn v tiráži časopisu. Posuzujeme, zda preventivní jsou mezinárodně registrovány a splňují standardní mezinárodní kritéria.

### 3. Počet čísel ve sledovaném ročníku

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Počet čísel ve sledovaném ročníku	číslice	(např. 4)	Viz. název proměnné

Smyslem této proměnné je mít přehled o počtu čísel v jednom ročníku (roce). Tato proměnná má význam při hodnocení aktivity vydavatele periodika, intenzity medializace preventivních témat, i dopadu a efektivity na cílovou skupinu atd.

### 4. Formát tištěného periodika

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Formát tištěného periodika	Kód	1	A4
		2	A5
		3	A6
		4	A7
		5	A8
		6	B4
		7	B5
		8	B6
		9	B7
		10	B8

<sup>1</sup> <http://www.techlib.cz/cs/295-issn>

		11	C4
		12	C5
		13	C6
		14	C7
		15	C8
		16	jiný - atyp (např. rozevírací)

Proměnná vyjadřuje, jaký formát má analyzovaný časopis. Při kategorizaci posuzujeme standardní velikost papíru ISO. Následující tabulka zobrazuje šířku a výšku všech řad papírů ISO A a B včetně obáلكové řady C<sup>2</sup>. Rozměry jsou uvedeny v milimetrech.

Formáty řady A		Formáty řady B		Formáty řady C	
4A0	1682x2378	-		-	
2A0	1198x1682	-		-	
A0	841x1189	B0	1000x1414	C0	917x1297
A1	594x841	B1	707x1000	C1	648x917
A2	420x594	B2	500x707	C2	458x648
A3	297x420	B3	353x500	C3	324x458
A4	210x297	B4	250x353	C4	229x324
A5	148x210	B5	176x250	C5	162x229
A6	105x148	B6	125x176	C6	114x162
A7	74x105	B7	88x125	C7	81x114
A8	52x74	B8	62x88	C8	57x81
A9	37x52	B9	44x62	C9	40x57
A10	26x37	B10	31x44	C10	28x40

<sup>2</sup> <http://www.typo.cz/databaze/pravidla-a-nazvoslovi/standardni-velikosti-papiru-iso/>



## 5. Číslo vyvedeno v barvě

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Číslo vyvedeno v barvě	Kód	0	ne - jen ČB
		1	jen přebal
		2	přebal a pouze část vnitřních stran
		3	ano - celý časopis jednobarevně
		4	ano - celý časopis plnobarevný

Barevnost časopisu může mít vliv např. na atraktivitu pro cílovou skupinu nebo její segmenty, přehlednost obsahu. Může vypovídat např. o profesionalitě, s jakou je časopis připravován a vydáván, o finančních možnostech vydavatele atd.

Proměnná vyjadřuje míru barevnosti hodnoceného periodika:

0. Ne: Celé číslo, tj. vnitřek včetně přebalu je jen černobílé (ČB).
1. Vnitřek čísla je černobílý, ale přebal, tj. buďto jen 1. a 4. strana přebalu (vnější přebalové strany, nebo až 1., 2., 3. a 4. strana jsou vyvedeny v barvě. Barvou rozumíme zastoupení alespoň jedné barvy. Nepočítáme odstíny šedi.
2. Od předchozí proměnné barevnosti přebalu se odlišuje tím, že alespoň část vnitřních stran časopisu je vyvedena v alespoň jedné barvě.
3. Celý časopis je jednobarevný. Často se setkáváme s jednou barvou časopisu u méně profesionálních časopisů, které jsou tištěny v malém nákladu na tiskárnách.
4. Časopis je vyveden ve dvou a více barvách.

## 6. Číslo monotematické

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Číslo monotematické	Kód	0	Ne, není
		1	ano

Proměnná sleduje tematické zaměření příspěvků časopisu. Posuzujeme, zda více jak 50% článků je zaměřených na určené téma. Vybraným tématem preventivních časopisů může být například: nelátkové závislosti, legální návykové látky (alkoholové číslo, tabákové číslo), číslo věnováno konkrétnímu projektu či konferenci.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. Ne, není: časopis je strukturovaný, má vlastní rubriky, resp. nemá určeno hlavní téma a každý příspěvek má jiné zaměření. Příspěvky nespojuje jednotní obsahové zaměření.
1. Ano: časopis má určeno hlavní téma, indikátorem je monotematické ladění většiny (<50 %) příspěvků.

## 7. Téma čísla

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Téma čísla	Text	Xxx	Viz. název proměnné

Identifikační proměnná navazuje a doplňuje předcházející: číslo monotematické. Je uvedena jako text, neskóruje se. Hlavní nosí téma čísla je uvedeno přímo na přebalu časopisu, respektive je zřejmé z obsahu daného čísla časopisu.

## 8. Počet jednotlivých článků ve sledovaném čísle

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Počet jednotlivých článků ve sledovaném čísle	číslice	(např. 18)	Viz. název proměnné

Je vyjádřením počtu článků v hodnoceném čísle časopisu. Úzce souvisí s položkou „Zaměření čísla - téma/počet článků“. Výsledný počet článků musí korespondovat s počtem hodnocených článků dle zaměření.

## 9. Zaměření čísla - téma/počet článků

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Zaměření čísla - téma/počet článků:	Číslice – kumulativní počet	(např. 2)	protidrogová politika
		X...n	primární prevence užívání drog
		X...n	léčba
		X...n	harm reduction
		X...n	neutrální informace o návykové látce
		X...n	opatření omezující nabídku obecně, policie
		X...n	soudy, parlament, zákony (a podzákoné normy)
		X...n	věznice a vězeňství
		X...n	reklama, inzerce
		X...n	drogová scéna, příběh uživatele
		X...n	látkové závislosti
		X...n	nelátkové závislosti
		X...n	další typy rizikového chování
X...n	jiné		

Proměnná určuje tematické okruhy, v kterých je informace předávána cílové skupině. Indikátorem je základní námět příspěvku, popis a komentář určité oblasti drogové problematiky. Každý článek v časopisu se kóduje samostatně, hodnota je vyjádřena číselně a určuje frekvenci výskytu určité oblasti drogové problematiky v konkrétním časopisu. Posuzovacím kritériem je, nakolik zde na základě poskytnutých informací toto přesně identifikovat.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

- i. **protidrogová politika:** Obsahem článku je státem vytvořená strategie nakládání s drogou, ať v oblasti legislativy, prevence nebo jiné regulace. Nositelem informace je politik, profesionál z oboru nebo jiná osoba komentující protidrogovou politiku. Možné obsahy, např. obecná koncepce/strategie řešení drogové problematiky (národní, regionální, místní úroveň); politické kroky, opatření, prohlášení týkající se drogové problematiky z obecného hlediska.
- ii. **primární prevence užívání drog:** Článek obsahuje informace o aktivitách specifické primární prevence rizikového chování, tzn. aktivity, programy zaměřené na skupinu osob, které buď neužívají, ale jsou užíváním ohroženy, nebo experimentují (volnočasové aktivity, přednášky,

aktivity na školách, soutěže, akce, např. Den bez tabáku aneb S cigaretou jde všechno tíž, osvětové hry). Cílem je předcházet užívání, oddálit věk kontaktu s návykovými látkami, zastavit experimentální užívání drog.

- iii. **léčba:** Příspěvek se zabývá informacemi o aktivitách v oblasti léčby, tzn. institucemi a programy zaměřenými na léčbu a resocializaci osob užívajících drogy (denní stacionář, ambulantní a ústavní léčba, terapeutická komunita, doléčovací centrum, substituční program). Cílem je abstinence a začlenění daného jedince do společnosti. Řadíme sem všechny informace, rady o možnostech, způsobech odvykání, pomůcky a jejich účinky (např. výzkumy účinku nikotinových náplastí), informace o zdravotním, psychickém stavu v průběhu odvykání (výzkumy), po zanechání užívání: kontakty (na svépomocné skupiny, ...), soutěže, projekty, antikampaně (např. Zkus přestat kouřit, Přestaň a vyhraj, Bez tabáku lépe dýchám, Pět měst správné volby aj.), zkušenosti bývalých nebo současných uživatelů se snahou přestat, důvody proč abstinovat apod.
- iv. **harm reduction:** článek obsahuje informace o aktivitách v oblasti snižování škod spojených s užíváním návykových látek, tzn. o programech a institucích zaměřených na práci s osobami, které aktuálně užívají drogy a jejich motivace k léčbě je nízká. Cílem je minimalizovat rizika spojená s užíváním drog na individuální i komunitní úrovni. Mezi intervence harm reduction patří terénní programy a nízkoprahová kontaktní centra, které poskytují výměnu injekčního materiálu, distribuci pomůcek na injekční aplikaci, testování HIV/AIDS a hepatitidy C, poradenské služby, vzdělávání a sociální asistenci – zprostředkování kontaktu na navazující sociální a zdravotní služby.
- v. **neutrální informace o návykové látce:** článek poskytuje informace o konkrétní návykové látce, věcně popisuje její farmakologie, účinků a způsobů užívání.
- vi. **opatření omezující nabídku obecně, policie:** článek popisuje postoje nebo činnosti, které směřují ke snížení užívání drog, tedy obecné strategie či opatření směřující k potlačení nabídky. V článku se objevují postoje nebo činnost policie směřující proti nelegálnímu nakládání s drogou (policejní akce, razie, kontroly dodržování zákona). Informace o trestném činu, jejichž zdrojem je policie.
- vii. **soudy, parlament, zákony (a podzákoné normy):** v textu se objevují zmínky o aktivitách a činnosti těchto institucí. Řadíme sem také soudní spory a procesy. Článek může popisovat konkrétní zákon, aktuální legislativní změny.
- viii. **věznice a vězeňství:** Text se dotýká témat vězeňství a činností, aktivit vězeňské služby ve směru potlačení nabídky, ale i snížení poptávky v kontextu věznic.
- ix. **reklama, inzerce:** V článku je zmíněna cílená propagace financovaná firmou za účelem prodeje produktů. Tato hodnota zaznamenává zmínky o reklamě a sponzorování ve spojení

s propagací výrobků a se snahou podpořit jejich prodej. Náleží jsem také inzerce, zveřejňování placených zpráv.

- x. **drogová scéna, příběh uživatele:** článek podává informace o uživatelích drog, o způsobech užívání drog a nakládání s drogou. Skóruje se, pokud článek hovoří o uživatelích návykových látek, pokud popisuje či komentuje drogovou scénu (spektrum užívaných látek, charakteristika uživatelů, způsoby užívání). Často má podobu osobní výpovědi uživatele drog a může mít umělečtější formu: báseň, esej. Popisovány jsou životní příběhy uživatelů, případně jejich blízkých osob.
- xi. **lákové závislosti:** článek poskytuje informace o vybraném typu závislosti na legální či nelegální návykové látce. Např. alkoholismus, nikotinismus, opiátová závislost apod.
- xii. **nelátkové závislosti:** článek popisuje nějakou formu nelátkové závislosti – gambling, sekty a kulty, závislost na internetu, počítačových hrách apod., identifikuje její specifika, etiologii a možnosti odborné pomoci, konkrétních intervencí.
- xiii. **další typy rizikového chování:** text pojednává o typech rizikového chování, zaměřuje se buď na koncept rizikového chování, nebo konkrétní jev: záškoláctví, šikana a projevy agrese, rasismus a xenofobie, sexuální rizikové chování, kriminální jednání, syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte, spektrum poruch příjmu potravy, extrémně rizikové sporty nebo rizikové chování v dopravě.
- xiv. **jiné:** článek nespadá do žádné z výše vymezených kategorií: může jít o úvodník, volnočasové prvky jako křížovka, osmisměrka, recepty, recenze knihy, pozvánka na kulturu resp. pozvánka na účast ve výzkumu.

## 10. Údaj o zdrojích informací v článcích

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Údaj o zdrojích informací v článcích	Kód	0	Chybí
		1	obecný, neúplný
		2	přesný, úplný

Identifikace zdrojů informací, které autor článku v časopisu uvádí, přispívá k důvěryhodnosti sdělení. Současně patří uvádění zdrojů informací, ze kterých čerpáme, k dobré praxi při práci s informacemi a naplňuje podmínky vědecké etiky. U témat kolem prevence, závislostního chování a návykových látek si častěji než jinde všímáme, jak jednoduché je podlehnout tendenčnosti, vlastním dojmům a přesvědčením, které se často nemusí zakládat na pravdě.

0. chybí: Pokud zdroj informací není zcela uveden.
1. obecný, neúplný: V úvodu článku, v textu nebo na konci je uveden zdroj, ze kterého lze usoudit jen to, že určitá část textu nepochází od autora hodnoceného textu. Jednoznačná identifikace původního zdroje není možná nebo by byla příliš obtížná. Např. v textu je uveden odkaz (často ve formátu „příjmení autora, rok vydání“), ale plný odkaz na použitý zdroj chybí. Nebo v textu je uvedena jen vágní identifikace zdroje, např. Výroční zpráva Úřadu vlády.
2. přesný, úplný: jsou uvedeny všechny potřebné informace, dle kterých lze spolehlivě určit zdroj informací. Často je citováno dle jedné z uznávaných nebo používaných citačních norem (např. citační manuál APA, citační norma ČSN ISO 690 apod.).

## 11. Forma zpracování informací

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Forma zpracování informací	Číslice – kumulativní počet	(např. 2)	anketa
		X...n	foto/kreslená instruktáž
		X...n	fotokomiks , kreslený komiks
		X...n	informace, oznam
		X...n	kazuistika
		X...n	klasický článek
		X...n	listy do redakce
		X...n	odpověď na dotaz
		X...n	recenze
		X...n	rozhovor, debata
		X...n	úvodník
		X...n	volný čas - vtip, křížovka, báseň
		X...n	jiné

Proměnná určuje variabilitu formy, v rámci které je informace předávána cílové skupině. Indikátorem je:

- a) Zařazení do rubriky (pokud je). Zde je ale třeba ověřit, zda při hodnocení více různých časopisů je kódování jednotné.

- b) Popis či komentář v editoriale.
- c) Uvedení v obsahu.
- d) Forma prezentace obsahu sdělení.

Každý „článek“ v hodnoceném čísle časopisu se kóduje samostatně, hodnota je vyjádřena číselně a určuje frekvenci výskytu určité varianty formy zpracování v konkrétním časopisu. Posuzovacím kritériem je, nakolik zde na základě poskytnutých informací kategorie přesně identifikovat.

## 12. Obrazové prvky na první straně přebalu sledovaného čísla

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Obrazové prvky na první straně přebalu sledovaného čísla	Kód	0	není foto nebo kresba/ grafika / počítačová grafika
		1	foto
		2	Kresba /grafika/počítačová grafika
		3	kombinace

Zde hodnotíme způsob grafického provedení titulní (pohledové) strany přebalu celého časopisu. Jedná se často o to první, co představitel cílové skupiny zahlédne. Lze předpokládat, že způsob a kvalita grafického zpracování na přebalu časopisu může mít vliv na atraktivitu tištěného periodika.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. není foto nebo kresba: Na první straně přebalu časopisu není umístěn jiný tvar než text, tj. standardní písmena nebo číslice.
1. foto: Na první straně přebalu je umístěna fotografie nebo více fotografií, v barvě nebo ČB. Fotografie (zejm. lidí, zvířat, objektů...) není výrazně graficky upravena – pokud ano, kódujeme jako „Kombinace“.
2. kresba /grafika/ počítačová grafika: Jakékoli výtvarné výrazivo.
3. kombinace: Jedná se o kombinaci dvou předchozích. Např. koláže, graficky upravované fotografie atd.

### 13. Obsah čísla na první straně přebalu sledovaného čísla

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Obsah čísla na první straně přebalu sledovaného čísla	Kód	0	není
		1	ano

Hodnotu proměnné stanovíme tak, že zjistíme přítomnost či nepřítomnost odkazu – obsahu čísla na první straně přebalu časopisu. Posuzujeme jen přítomnost informace a ne její charakter – např. přehlednost, úplnost apod.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. není: na přebalu časopisu žádná informace o obsahu čísla není.
1. ano: přímo na první straně přebalu časopisu je přítomný obsah sledovaného čísla časopisu.

### 14. Oblast, ve které periodikum vychází

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Oblast, ve které periodikum vychází	Kód	1	EU
		2	Non-EU

Vydavatel časopisu sídlí v členské zemi EU nebo nikoli. Kódujeme dle příslušnosti vydavatele EU (Evropská Unie) nebo Non-EU.

### 15. Jazyk, ve kterém periodikum vychází

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Jazyk, ve kterém periodikum vychází	Kód	1	angličtina
		2	španělština
		3	němčina
		4	francouzština
		5	čeština
		6	slovenština



		7	italština
		8	finština
		9	švédština
		10	norština
		11	maďarština
		12	polština
		13	holandština

Proměnná identifikuje jazyk, ve kterém časopis vychází. Časopis může vycházet i bilingválně, resp. můžou speciální čísla v roce být dostupná i v angličtině: např. časopis Adiktologie.

#### 16. Drogová tematika v názvu periodika

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Drogová tematika v názvu periodika	Kód	0	není
		1	ano
		2	jiné/slovní hříčka

Drogová tematika v názvu periodika je identifikační proměnná, která může odlišit analyzovanou jednotku ve výběrovém souboru. Proměnná sleduje, zda je drogová problematika v názvu periodika.

0. Časopis může mít název zcela nesouvisející s drogovou problematikou, např. slovenský časopis Čistý deň.
1. Identifikujeme, zda jde o drogovou problematiku obecně (např. Prevence), v názvu sledovaného periodika se může objevit návyková látka obecně, nebo konkrétní legální či nelegální droga (včetně slangových výrazů) – např. Alkoholismus a drogové závislosti.
2. Časopis vydávaný v USA, zaměřený na harm reduction s titulem „Amphetamine“ je slovní hříčkou a spojuje v názvu drogu „amfetamin“ a označení časopisu „magazine“.

## 17. Vydávání časopisu je hlavní činnost organizace

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Vydávání časopisu je hlavní činnost organizace	Kód	0	ne
		1	ano

Proměnná sleduje, jaké organizace vydávají preventivní časopisy. Hodnotu proměnné stanovíme tak, že nejprve zjistíme informace o vydavateli časopisu (na internetu, v tiráži, od vydavatelů, od profesionálů v oboru atd.). Indikátorem je, zda vydávání časopisu je stěžejní činností organizace.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. ne: organizace vydávající časopis má širší portfolio, vydávání časopisu je jen dílčí aktivitou organizace.
1. ano: vydávání časopisu je hlavní činnost organizace.

## 18. Informace o financování časopisu/přiznaná finanční podpora

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Informace o financování/ přiznaná finanční podpora	Kód	0	ne
		1	ano

Způsob a zdroj financování nebo kofinancování časopisu může mít vliv na mnohá sledovaná kritéria jak ve smyslu kvality média, tak pro obsah sdělení cílové skupině. V prevenci rizikového chování jsou často prostředky poskytovány z veřejných zdrojů. V tomto případě hodnotíme, zda je přítomen údaj o poskytovateli finančních podpory, typu podpory atd.

## 19. Tiráž

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Tiráž	Kód	0	chybí
		1	obecná, neúplná
		2	přesná, úplná

Proměnná představuje soupis informací obsahující technické a vydavatelské informace o časopise, věcně uspořádané povinné údaje nakladatele, vydavatele a tiskárny. Tiráž bývá zpravidla umísťována na přebalu časopisu, není rozhodující, zda na úvodních nebo na zadních stranách: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Tiráž>. Tiráž by se měla uvádět v každém čísle časopisu, a to vždy na stejném místě. Úplná tiráž má obsahovat následovné údaje: název časopisu, ročník, rok, číslo, ISSN název a adresu vydavatele, název a adresu nakladatele, adresu a telefon, fax, případně mailovou adresu vydavatele, jméno šéfredaktora a jeho zástupce, údaj o periodicitě, údaj o ceně čísla, ročné předplatné, název a adresu distribuční organizace, údaje o nákladu, registrační číslo ministerstva (platí zejm. pro ČR), copyright a index v referátovém časopisu: <http://www.techlib.cz/cs/295-issn/>.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. chybí: časopis postrádá na jednom místě uvedené informace týkající se vydavatele, nakladatele a tiskárny. Rovněž chybí jakékoliv informace o nákladu, periodicitě a ceně čísla.
1. obecná, neúplná: časopis na přebalu obsahuje základní technické a vydavatelské informace o časopisu.
2. přesná, úplná: tiráž sledovaného periodika obsahuje úplné technické a vydavatelské informace o časopise, resp. většinu předepsaných standardních náležitostí.

## 20. Stát, ve kterém periodikum vychází

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Stát, ve kterém periodikum vychází	Kód	1	Česká republika
		2	Slovensko
		3	Nizozemí
		4	Francie
		5	Německo

		6	Velká Británie
		7	Irsko
		8	Finsko
		9	Polsko
		10	USA
		11	Kanada
		12	Nový Zéland
		13	Austrálie

Proměnná identifikuje stát, ve kterém časopis vychází. V přehledu není uvedena proměnná „jiná“, protože v případě kódování nových států je možno přidávat kódy dle potřeby.

## 21. Na přebalu časopisu je uvedeno, pro jakou cílovou skupinu je periodikum určeno

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnotící proměnná
Na přebalu časopisu je uvedeno, pro jakou cílovou skupinu je periodikum určeno	Kód	0	Ne
		1	ano

Proměnná určuje, zda je časopis věnován vybrané cílové skupině a zda je to přímo na přebalu explicitně uvedeno. Indikátorem je konkrétní adresování časopisu, zaměření na vybranou skupinu aktérů prevence. V rovině specialistů (realizátorů prevence rizikového chování), můžeme rozlišovat odborné preventivní časopisy pro: (i) školní metodiky prevence a preventivní pracovníky ve školství; (ii) koordinátory prevence; (iii) odbornou veřejnost. V rovině příjemců jsou to časopisy specificky zaměřené na: (i) děti – předškolní věk; (ii) žáky ZŠ – školní věk; (iii) studenty SŠ; (iv) rodiče; (v) učitele apod.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. ne: přebal časopisu neobsahuje tento odkaz - není vymezena specifická cílová skupina periodika.
1. ano: přebal časopisu explicitně určuje cílovou skupinu periodika.

## 22. Cílová skupina časopisu dle obsahu sdělení

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Cílová skupina časopisu dle obsahu sdělení	Kód	0	nerozlišeno
		1	odborná veřejnost
		2	realizátoři prevence z praxe
		3	pedagogičtí pracovníci
		4	žáci a studenti
		5	rodiče
		6	riziková skupina

Obsahové zaměření časopisu na cílovou skupinu umožňuje specifický fokus na témata v hodnoceném čísle časopisu. Proměnná identifikuje zaměření časopisu dle podskupin, časopis může být více zaměřený na teorii nebo do praxe. Výchozí při hodnocení proměnné je přebal časopisu, ale posuzujeme také obsahové zaměření jednotlivých článků periodika, zaměření čísla časopisu nemusí být explicitně uvedeno na přebalu časopisu, ani v editorialech.

## 22. Cena časopisu

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Nominální hodnota časopisu	Kód	1	prodejný, uvedena cena
		2	zdarma
		3	není známo

Cena časopisu je identifikační proměnná, která může odlišit analyzovanou jednotku ve výběrovém souboru. Hodnotu proměnné stanovíme tak, že nejprve zjistíme přítomnost či nepřítomnost odkazu – informaci o ceně sledovaného periodika. Dále posuzujeme, zda je časopis distribuován pro cílovou skupinu zdarma resp., zda je prodáván. Cena časopisu nepředstavuje náklady na výrobu jednoho čísla časopisu.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

1. prodejní, uvedena cena: obvykle na přebalu časopisu je přímo uvedena suma, za kterou je časopis prodáván.
2. zdarma: obvykle na přebalu časopisu je přímo uvedeno, že je časopis pro cílovou skupinu k dispozici zdarma.
3. není známo: údaj o ceně periodika chybí, na přebalu ani uvnitř časopisu není explicitně uvedeno, zda je časopis pro cílovou skupinu distribuován zdarma nebo je prodáván a když je prodáván, tak za jakou cenu.

### 23. Má časopis i svoje internetové stránky

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Má časopis také svoje internetové stránky	Kód	0	ne
		1	ano

Hodnotíme, zda je časopis dostupný na internetových stránkách nebo lze dohledat informace k časopisu nebo k vydavateli časopisu. Odkazy na internetové stránky jsou často uvedeny v tištěné verzi časopisu (zejm. v tiráži). Lze postupovat i vyhledáváním přes internetový vyhledávač (např. Google) zadáváním klíčových slov (např. název časopisu, vydavatele, země/města). Pokud tomu tak není, kódujeme jako „ne“.

### 24. Celkový dojem ke grafickému provedení časopisu

Název proměnné	Formát proměnné	Kód/Hodnota	Hodnoticí proměnná
Celkový dojem ke grafickému provedení časopisu	Kód	0	Nízký
		1	Výborný

Proměnná vyjadřuje celkové hodnocení časopisu z hlediska grafického provedení a celkového vzhledu. Posuzujeme grafické prvky časopisu, tzv. layout – rozvržení designu.: jak upoutává pozornost hlavička, zda je design časopisu jednotný nebo různorodý, styl a čitelnost písma, barevnost, přehlednost sledovaného čísla časopisu.

Hodnoty proměnné a příklady kódování:

0. nízký: časopis působí spíš nepřehledně, chaoticky. Design časopisu je různorodý, grafických prvků je buď příliš mnoho, nebo příliš málo. Na vzhledu časopisu je zřejmé, že je vydáván svépomocně.
1. výborný: časopis působí profesionálně, je možné identifikovat jednotlivé grafické prvky a styl časopisu. Použitý papír je kvalitní, barvy a obrazové prvky zřetelné, použitý je jednotný a čitelný font písma.

## Popis zaškolení kódujících

Z technických a časových důvodů je obvykle obtížně proveditelné, aby proces kódování a vyhodnocování dat prováděla u velkých souborů jedna a tatáž osoba. Při analýze různě jazyčných časopisů může být komplikací i jazyková kompetence pracovníka. Kromě kapacitních důvodů však může výzkumník mj. zároveň zatížit výzkumné šetření neuvědomovanou systematickou chybou plynoucí z určitého očekávání výsledku. Je tedy vhodné zapojit do procesu kvantifikace dat více pracovníků, kteří časopisy a sdělení v nich zakódují podle předem jasně definovaných pravidel (tzv. kódovači) a kteří projdou společným proškolením.

Abychom zachovali kritérium reliability a objektivity, je třeba, aby všichni kódovači kódovali materiál podle shodných zásad a navzájem se od sebe v hodnoceních a zařazováních na jednotlivých škálách odlišovali co možná nejméně. Reliabilita v tomto případě znamená, že každý odborník, který bude používat stejný nástroj (kódovací manuál) a postup, dojde ke stejným výsledkům (Scherer, 2004). Objektivita je zde chápána ve smyslu intersubjektivity. Každý si tedy může učiněnou výpověď (v tomto případě oškálování daného časopisu) prověřit a krok po kroku sledovat průběh práce s daty (Jirák & Köplová, 2007).

Proto, aby všichni kódovači postupovali stejně a používali stejná hodnotící kritéria, se zaškolují a zacvičují v používání metody. V průběhu zaškolování a ověřování shodnosti kódovačů často dojde i k zpřesnění a vylepšení metody samotné. Pokud se například nemohou kódovači na určité proměnné shodnout, je nutné upřesnit kódovací instrukce nebo danou proměnnou lépe vymezit a nadefinovat (Scherer, 2004).



## Test reliability

Zachování vysoké reliability je jedním z nejvýznamnějších faktorů, které podmiňují efektivitu a spolehlivost nástroje a de facto celého výzkumného šetření. Proces kvantifikace kvalitativních dat, popřípadě kódování a transkripce dat vždy podléhají systematickým a nesystematickým vlivům pracovníka provádějícího kódování (Miovský, 2006). Test reliability užíváme tedy z důvodu odhalení a eliminace těchto nežádoucích vlivů. Shodné postupy a reliability kódování je možné ověřit jednoduchou zkouškou na náhodně vybrané části kvalitativního materiálu, který si necháme vypracovat každým jednotlivým kódovačem.

Scherer (Scherer, 2004, str. 47) předkládá pro výpočet shody v kódování následující vzorec:

$$SK = 2S / (K1 + K2)$$

SK je výsledná spolehlivost, S je počet shodných kódů u jedné proměnné, K1 je počet kódů proměnné kódovače č. 1 a K2 je počet kódů proměnné kódovače č. 2. Test reliability provedeme se všemi porovnávanými dvojicemi všech kódovačů s každou proměnnou. Hodnota výsledné spolehlivosti leží mezi 0 (žádná shoda) a 1 (naprostá shoda), tato hodnota

by však neměla klesnout pod 0,7. Z testu je možné zjistit spolehlivost proměnných, která je vyjádřena střední hodnotou shody v poměru proměnné pro všechny kódovače. Test reliability se doporučuje provést i v případě, kóduje-li si výzkumník materiál sám (Scherer, 2004). V tomto případě je možné kódovat tentýž materiál s časovým odstupem.

## Závěr

Uživatelská příručka je pouze technickým nástrojem a doplněním vytvořeného kódovacího postupu. Pro jeho zvládnutí doporučujeme příručku porovnat s publikovaným výstupem projektu GAČR č. 406/07/0541, původní příručkou „Manuál kódování mediálních sdělení o návykových látkách a tématech s nimi spojených“ (Šťastná, L. – Miovský, M. – Novák, P., 2009), jejichž prostřednictvím je možné lépe pochopit způsob práce s daty i interpretační možnosti.

Obsahová analýza v tak tematicky citlivé oblasti vždy představuje určitou výzvu. Je však jednou z klíčových cest pro pochopení současného způsobu prezentace poznatků o rizikovém chování a jeho prevenci. Výzkum médií (včetně tištěných sdělení) nabývá v adiktologii stále větší význam a lze očekávat, že se z něj v dalších letech stane jedna z priorit výzkumu.

## Literatura

1. DeFleur, M. L. - Ballová-Rokeachová, S. J. (1996). *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum.
2. Jiráček, J. - Kópplová, B. (2007). *Média a společnost: stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál.
3. Kepplinger, H. M. - Habermeier, J. (1995). The impact of key events on the presentation of reality. *European Journal of Communication*, 10, 371–390.
4. McQuail, D. (1999). *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
5. Miovský, M. – Zapletalová, J. (2006). Primární prevence rizikového chování na rozcestí: specializace versus integrace. Sborník abstrakt a program II. Ročníku celostátní konference „Primární prevence rizikového chování: specializace versus integrace.“ Tišnov: Sdružení SCAN.
6. Miovský, M. – Skácelová, L. – Zapletalová, J. – Novák, P. et al. (2010). *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Praha: Sdružení SCAN, Univerzita Karlova v Praze a TOGGA.
7. Šťastná, L., Miovský, M. & Novák, P. (2009). *Manuál kódování mediálních sdělení o návykových látkách a tématech s nimi spojených*. Praha/Tišnov: Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky a 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze ve spolupráci se Sdružením SCAN.
8. Scherer, H. (2004). Úvod do metody obsahové analýzy. In Schulz, W. et al. (2004). *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
9. Výrost, J. & Slaměník, I. (1997). *Sociální psychologie – sociálna psychológia*. Praha: ISV nakladatelství.